

Таңсулпан ФАРИПОВА

Гөлдәр, Гөлдәр, Гөлдәр...

Мин унын менән сирек быуат таныш. Уй-кисерештәрен, эшмәкәрлеген, йыуаныс-кыуаныстарын белеп йәшәйем. Хәзер ул Башкортостан мәзәниәт министрының беренсе урынбасары. Гөлдәр Сабит кызы Моратова...

Гөлдәр менән тәүге осрашыу осраклыгына килеп сықты. 1978 йыл. Учалы калаһында әзәби берекмә ойоштороп, мәж килеп эшләп йөрөйбөз. Күмәк кенәбез. Ауылдарға сығабыз, халык менән осрашыуҙар узғарабыз. Шулай бер Сәфәр ауылына юлланырға торғанда арабызға йырсы, гармунсы булмай сықты. Ары иттек, бире иттек. Йырһыз-көйһөз осрашыу майһыз бутка кеүегерәк була бит. Ө бутканың шарты — май. Шунда миңә кемдер: «Учалы ауылындағы музыка мәктәбендә укытыусы бар. Үзе йырлай, баянда ла уйнай», — тине.

Зәңгәр күзле, һомғол буйлы, теремек йәш катынды күргәс, аптырабырак калдым: кайзалыр күргәнем бар. Сәфәргә кайзан, кәсан китеребезде әйттем. Гөлдәр артык хафаланманы. «Борсолмағыз, ваҡытында барып етермен!» — тине.

Осрашыу башланыр алдынан ғына килеп етте Гөлдәр. Шунда кылт итеп иҫемә төштө: ул бит Өфө сәнғәт училищеһының хор-дирижер бүлегендә укый ине! Бер ятакта йәшәнек, эйе-эйе...

Әлеге осрашыуға Гөлдәр безҙең берекмә ағзалары һүззәренә Рәмил Ғимранов, Ғәзиз Дәүләтбирзин язған йырҙарҙы башкарҙы, осрашыу тамамланғас: «Апай,

әйзә миңең машинаға ултыр, балаларың менән шулай йәтеш булыр», — тине.

Калаға ингәс, үззәренә алып кайтты. Ул сәй куйған арала китап кәштәләрен караштырам. Китаптың күплеге! Ниндәй генә авторҙар юк! Ире кем икән һуң был катындың?

Аҙак уның тормош юлдашының бөтә кала халқы ихтирам иткән врач-невропатолог Данис Хәйрулла улы Йосопов икәннен белдем. Врач менән музыка белгесе лә шул тиклем әзәбиәт менән мауығыр икән?..

Ошо осрашыуҙан алып Гөлдәр безҙең әзәби берекмәнең айырылмас дусына, кәңәшсәһенә һәм рухташына әйләнде.

Күп тә үтмәй, Гөлдәр Сабит кызын Учалы район советының мәзәниәт бүлеге мөдире итеп эшкә саҡырҙылар. Гөлдәргә үзенән алда эшләгәндәрҙең «мирасын» алып китеү еңелдән булманы, әлбиттә. Уйырма һандар, кабартылған отчеттар... Яңы мөдир эште үзешмәкәр түңәрәктәр эшен йәнләндерүҙән башланы. Үзен белә-белгәндән халык араһында йәшәгән, ауыл катындарының йыр-моңдарын күкрәгенә һендереп, улар менән бергә бәпкәһен дә көткән, ырҙын табағында ла эшләгән,

бесән дә сапкан, көтөү зә көткән, гармунын да тарткан кыз халык күнелендә күпме ижад гәүһәрзәре ятканын якшы төшөнгәндер. Гөлдәр был йылдарза ал-ял белмәй сапты: уның «Нива» машинаһын тәүлектә егерме дүрт сәғәтендә Учалы районының егерме дүрт ауылында күрһәндә гәжәпләнерлек түгел ине. Ошонда туғыз йыл эшләү дәүерендә райондың үзешмәкәр коллективы алты тапкыр халык-ара фестивалдәрзә катнашты һәм республикала бөтә жанрлар буйынса ла алдыңғылар рәтендә булды. Ошо йылдарза халык ижадын тергезеү ысынлап та Учалы районынан башланғандыр. Һәр ауылда тиерлек «Серзәштәр» клубтары ойшторолдо, «Карға буткаһы», «Әбейзәр сыуағы» байрамдары гөрләп үттә, ижади берекмәләр эшен йәнләндәрзә, «Уралым» фольклор коллективы, республикала енеүсә булып, автобус менән бүләкләнде. Халык уянды, кузғалды. Учалы ауылындағы мәзәниәт йортонә капитал ремонт үткәрелдә, ошонда ук типовой проект менән китапхана бинаһы сафка индерелдә. Әммә үзешмәкәр түңәрәктәр менән етәкселек итеү өсөн белгестәр етмәү бәкәлгә һуға торзо. Хәтеремдә, теге йәки был сара үткәндән һуң, эшләгәндәргә анализ, киләсәккә пландар короп, йыш кына Гөлдәрзәң «Жигули»һында төндәрән икәүзән-икәү калып һөйләшәп ултырыр инек. Көндөз вақыт юк: һәр көнө түгел, сәғәте-минуты бүлгеләнгән.

Шулай за, Гөлдәр Сабит кызының шәхесә тураһында уйланһам, уның иң нык бүлгеләнеүе гаилә, эш һәм дуһтары араһында булғандыр. Ярай әле ире Дәнис Хәйрулла улы йаһна куйзы. Районда ғына түгел, бәлки республикала энә менән дауалау ысулын тәү башлап үзләштергән кеше баш-аяғы менән үз эшенә сумды. Кайһа — китаптар. Баш балалары Дәнис мәктәпкә укырға төштә, ә Морат — әсәһе яһында. Репетициялар вақытында ултырған килеш йоклап та китә малай. Әлдә Гөлдәр уны күберәк үзә менән алып йөрөнә, юғиһә бала әсәһен күрмәй үсер ине. Ә дуһтары Гөлдәрзәң һәр сәк күп булды. Тарткан атты егәләр, ти бит. Без, төрлө характерлы, төрлө йүнәләштәге ижад кешеләре, бөтәбәз зә ниңәләр йылы һүззә лә, ярзамды ла Гөлдәрзән көттөк.

Хәтеремдә, минең тыуған ауыл Күсейзән телеграмма килеп төштә: «Мәзәниәт йорто асабыз. Килеп етегез». Ул сакта без Учалы музыка училищеһының үзәбез юллап астырған һәм эште дәррәү алып

китер өсөн Гөлдәрзә мөдир итеп куйған фольклор бүлегендә эшләп йөрөй инек. Иртән иртүк торзом да училищеға киттем. Дәрәс башланырға иртә әле. Кыш. Көнсығыш әре-һәре лә яктыра башламаған. Коридорға индем. Укытыусылар бүлмәһенән (эште без дөйөм ятактың өс кенә бүлмәһендә башланык) үзәктә өзөрлөк моң ишетелә. «Есләгөл» көйө. Ошо исемдәге хикәйә лә язғайным заманында. Моңдо өзөргә кыймай, инмәй торам, әммә ул туктамай. Моң берсә күнелемдә һағышка һала, берсә бөтә булмышымды аллы-гөллә офоктарға күтәрә. Барып индем.

— Бик иртәләгәнһегез... — Гөлдәр, баянын кайза куйырға белмәгәндәй, каушағандай, әйтерһең, уның йөрәк серзәре язылған хатты укығандар.

— Ауылға сакырғандар. Бөгөн клуб асыла. Күсейзә. — Гөлдәр минең каушаузы шундук аңланы. — 300 сакырым ара, кышкы юл. Тантана киске 7-лә башлана.

— Ярар, коллективты алабыз за китәбез. Апай, һез район советына йүгерегез. Машина бирһәләр, калғаны!..

Сығып киттек. Тыуған ауылымдың Мәзәниәт йорто стеналары Учалыла тыуып-үскән йырсыларзың, Рәмил Гимрановтың, Фәрзәнә Фәткуллинаның, Гөлдәрзәң моңдарын, Майза Бүләкованың тыпыртыпыр бейегәнен, Сәлимйән Бәзретдиновтың әсәрләһенәп шиғыр укығандарын һаклай, исләй торғандыр...

Учалы музыка училищеһында фольклор бүлеге асылыуға фатиха алғас, кемдә етәксә итеп куйырға тигән һорау тыузы. Эште баштан ырамлы алып китмәгәндә, караптың комға төртөлөүе бар. Етмәһә, был Гөлдәр Сабит кызының дә зәңгәр хыялы ине. Карыулашманы. Килдә. 1991 йылдың 1 сентябрәндә тәүге карлуғастарыбыз укый башланы. Ул сакта мин «Йыйк» гәзитәндә эшләй инем. Бер көн кис улы Морат менән Гөлдәр өйгә килеп индә. Минә училищеға «козаларға» килгән булып сыкты ул. Был «козалау» иртәнгә сәғәт дүрткә тиклем дауам иттә, һәм, әлбиттә, баш козаларзың енеүе менән тамамланды. Дүрт йыл Гөлдәр Сабит кызы менән етәкләшәп йөрөп эшләү бәхетә тейзә миңә. Бәхетә тим. Сөнки был йылдар эсендә, үзенә ни тиклем ауырға тура килгәндә лә, мин уның бер тапкыр за кемгәлер кыскырганын ишетмәнем, үзенә тозақ корған кешеләрзә лә ул дөйөм эш һакына хуш күңел менән гәфү итә белдә, үс һакламань, кенә кыуманы. Күпме бергә эшләгән

иптәштәренен торлак мәсьәләһен хәл итте, абруйлы исемдәр алып биреште, гаилә проблемаларын үз иненә алды. Ошо осорҙа дөйөм ятактың бая әйткәнемсә бәләкәй генә өс бүлмәһендә эш башлаған бүлек, «Төзөүселәр» клубына реконструкция үткәреп, яңы базала төпләнде. Бүлек асылузың тәүге айҙарында 12-шәр комплектлы 4 төрлө милли костюм тектерелде; бүлек Майза Бүләкова, Зөлхизә һәм Ринат Колбәйетовтар, Фәрзәнә Фәткуллина, Рәмил Гимранов, Айбулат Рәхмәтуллин, Фәрит Зәйнуллин кеүек сәнгәт йондоҙҙары булған кадрҙар менән нығытылды; ошо осорҙа бүлектен «Койон» бейеү ансамбле «Халыҡ ансамбле» исемен алды, уның етәксене Зөлхизә Колбәйетова урындағы Муса Мортазин исемендәге премияға лайыҡ булды; ансамбль даны үстә, республика кимәлендәге яуаплы концерттарға, Бөтә донъя башкорттары королтайында сығыш яһаны, Учалы калаһында уҙғарылған республика фольклор фестивалдәрендә беренсе урынды яуланы. Гөлдәр Сабит кызын Мәзәниәт министрлығына эшкә күсергәс тә ошо талпыныу, юғары осош үзенең итте: яңыраҡ Гөлдәр Сабит кызы үзенең йөрәк көсө менән башлап ебәргән коллективы менән Испанияға барып кайтты...

Әлбиттә, фольклор бүлеген башлап астырыусылар за, уның тәүге укытыусылары ла йән-якка таралып бөттө. Әммә ошонда эшләгән йылдар һәр кайһыбыҙың күңелендә якты нур, аяз бер иртә булып калды. Ошонда эшләгән сакта Гөлдәрҙең кырк йәшен билдәләnek.

Композитор Рәмил Гимранов минең класка килеп инде, үзе йылмая:

— Гөлдәр Сабитовнаға ниндәй бүләк әзерләйбез, Хизбулловна?

Уйлана төштөм. Ябай катын түгел. Эш тигәндә, халкы, дуһтары тигәндә кәрәк булһа асау айғырҙарҙы ауызылыҡлар, кәрәк булһа, утка ла, һыуға ла инер тынғыһыз катынға ниндәй бүләк йәтеш булыр? Уйлануыым оҙаккарак һузылды микән, Рәмил үзе телгә килде:

— Әйзә, Хизбулловна, һез һүззәрен язығыз, мин көй язырмын.

Бурай-бурай карҙар яуган сакта килде минә һүззәр:

Көндәрәмдә кояш һүнһә әгәр,
Күкте ярһа утлы йәшендәр,
Һиндә генә, Гөлдәр, һинең йөрөгөңдә
Уттан курсалаусы ышыҡ бар.
Гөлдәр, Гөлдәр, Гөлдәр,
Уттан курсалаусы
Изге тәйәк һинең йөрөгөң.

Гөлдәр Сабит кызы Моратованың Өфөлә мазәниәт министрының урынбасары сифатында эш башлаған көндәре Бөтә донъя башкорттары королтайы уҙғарылыуға тура килде. Башлыса, унда Башкортостандың район һәм калаларынан килгән үзешмәкәр түңәрәк коллективтары йыйылды. Мең ярым кеше! Шуларҙың барыһын туплап, бер тын алғанда карарлыҡ итеп ойшторорға кәрәк. Королтайы асыу сәгәте етте. Район, калаларҙан килгән делегаттар рәт-рәт булып Ижтимағи үзәк бинаһына эркелә. Башкортостан гимны яңғырай. Делегаттарҙы каршы алған кыҙҙар һәм егеттәр араһында үзебезҙең Учалылағы фольклор бүлеге талиптарын күреү түбәнә күккә күтәрә, бер юлы Гөлдәр өсөн горурлыҡ уяна күңелдә: бына ул сәскән орлоктар, шытым ебәрәп кенә калмай, сәскә аткандар! Королтайға Гөлдәр делегат буларак та катнашканы, урыҡһурыҡ кына күренеп калды, ваҡыты тығыз. Мәгәр ул тотонған эштең бер кемдә дә йөзөн кыҙартмауына иманым камил ине, Учалыла ул бит байрамдарҙы кешеләрҙе генә түгел, майҙандарға аттарҙы бейетеп куйып үткәргән кеше әле!

Гөлдәр киткәс, Учалы етемһерәп калды. Киткән кеше өмөт-хыял канатында оса, калғанға кыйын, тизәр бит. Оҙакламай без зә, уның рухташтары, төрлөбөз төрлө якка таралды. Әйтерһен дә бал күсе: инәһе ояһын ташлаһа, күс тырым-тырағай килә. Учалы юғалтһа ла, республика отто. Туктауһыз урғылған шишмә кеүек, мазәни саралар үткәрәүзән тынып торған сактары булмаған ойшма күптән шулай Гөлдәр Сабит кызы кеүек егәрле, белемле, үткер һәм сая белгескә мохтажлыҡ кисермәне микән? Бер уйлаһан, Гөлдәр Моратоваға яңы эштең айышына төшөнөргә махсус ваҡыт та кәрәк булмағандыр. Китапхана, мазәниәт учреждениелары, үзешмәкәр сәнгәт, укыу йорттары — уларҙың барыһының да тын алышын күптән белә ине бит ул. Миңә бер-нисә йыл элек Гөлдәр менән Темәс ауылының мазәниәт учреждениеларында бергә йөрөгә тура килде. Сибайға ла уның менән училище, театр биналарына ингән сактар булды. Мин шуға игтибар иттем: етәкселәр нужалары хақында ауыз асып әйтәргә өлгөрмәй кала — уларҙың иң «ауырткан» ерен Гөлдәр алдан әйтәп өлгөрә һәм иң мөһимен әйтә. Бындағы хәлдә аңлау өсөн бер караш ташлап алыу етә уға.

Гөлдәр Сабит кызы Моратова мазәниәт министрлығына эшкә килгән сактарға Бөтә

донъя башкорттары королтайы карарзары нигезендә «1996-2000 йылдарза Башкортостанда мазэниэтте үстереү программаһы» төзөлә. Ниндәй генә мазэни саралар ойшторһаң да, ил үзэгенең ныклығы унда йәшәгән халыктарзың күнел көрлөгөнә, рухи байлығына тоташа. Ошо юсыкта эш алып барыр өсөн, һуңғы йылдарза ғына республиканың район-калаларында, төбәктәрәндә күп милләтле Башкортостандың мазэни ихтияждарын кәнәгәтләндереп күпме фестивалдәр, тамашалар үткәрелә!

Гөлдәр үзе хақында һөйләп бармай. Әңгәмәләшкән сакта ла ул эшләгән эштәре хақында һөйләүзән бигерәк киләсәк хақында борсолоузары менән уртаклашты:

— Эшләгәс, өлгөрөгә тырышаһың инде ул. Тик бына йәш кадрзәр үстереү өстөндә уйларға кәрәк. Республика мазэниэт буйынса белгестәр әзерләү өсөн укыу йорттары етешмәй. Стәрлетамак калаһында бер генә мазэниэт техникумы бар. Республика эшләгән 8541 мазэниэт хезмәткәренең бары 3042-ге генә махсус белемле. Кайһылай ғына булһа ла, республикабызға мазэниэт институты кәрәк. Силәбеләге институт беззәң кадрзәрға булған ихтияжды тулыһынса кәнәгәтләндерә алмай...

Өлгөргән проблема. Башкортостан бит республиканың эсендә йәшәгән генә түгел, ә сит өлкәләрзә калған кан-кәрзәштәренең дә мазэни ихтияжын кәнәгәтләндерәү миссияһын алып бара. Арғаяшы ла, Курғаны ла, Ырымбуры ла, Перме лә, Намар яғы ла безгә карап тора. Без көрһөнһәк — улар уфтана башлай, без шатланһәк — улар кыуана.

Гөлдәр Сабит кызы, министрлыкта эшләй башлагас, «түбән»дән сакырылған кадр буларак, эште министрлык менән райондар, кала һәм ауыл китапханалары, ундағы үзешмәкәр түңәрәктәр менән бәйләнеште нығытузән башлай, сөнки, үзәктән финанслау булмагас, үзгәртеп короузар заманында мазэниэт хезмәткәрзәре қаушап калды, эш һүлпәнәйзе, һүнде. Үзәк менән бәйләнеш һүлпәнәйеүзәң бәләһен үз елкәһендә татыған етәксе буларак, Гөлдәр Сабит кызы урындарзағы кадрзәр менән конкурстар, семинарзәр, фестивалдәр үткәрәүгә, методик ярзам күрһәтеүгә зур игтибар бирә. Ошо осорза халык коллективтарының эше йәнләнә, уларзың һаны 75-кә генә тороп калғандан 225-кә күтәрелә.

Икенсе яктан, бәйләнеш Мәскәү менән дә хөртәйгән. Гөлдәр Моратова үзенәң

элекке эш тәжрибәһенән якшы белә: ул район советына эшкә килгәндә мазэниэт усактарында эшләгәндәрзәң берәһенәң дә юғары махсус белеме булмай. Тиз арала Силәбе культура институтына 7 кешене укырға ебәрәп хәлдә якшырта ул. Был юлы ла эште шунан башлай. Мәскәүзәң Мәзэниэт университетына 32 хореограф ебәрелә. Унан тыш, мазэниэт хезмәткәрзәренең норматив-хокук базаһы нығытыла, «Мазэниэт хақында закон»ға үзгәреш индерелә, мазэниэт хезмәткәрзәре озақ йылдар эшләгән өсөн өстәмә эш хақы алыуға өлгәшә. «Бөтә был сараларзы, — ти Гөлдәр Сабит кызы, — министрлыкта эшләгән коллегаларым менән бер һүзлә, бер уйлы, бер төптән булып башкарып сыктык. Әлбиттә, республикабыззың үзаллылығы булмаһа, без бер ни эшләй алмас инек. Хәтерләйем, Учалыла эшләгәндә «Ләйсән» ансамбленә төлкө кәпәстәр тектерәү өсөн дә Мәскәүгә мөрәжәгәт итер кәрәк ине. Мәскәү рөхсәтенән тыш кәпәстәр тектерткәйнем — шелтә алдым. Кызык, урманыбыззағы төлкөгә лә хужа булып булманы...»

Һуңғы йылдарза Мәзэниэт министрлыгы «2005 йылға тиклем китапханалар селтәрен үстереү», «2005 йылға тиклем мазэниәттең һәм сәнғәттең үсешә» кеүек программалар кабул итә. Үзәңдә низелер эшләп еткәрмәүендә йәки, кирәһенсә, якшы эшләүендә бары тик башкалар менән сағыштырғанда ғына асыклап була бит. Башкортостан Мазэниэт министрлыгы ла халык-ара «СИ-ОФФ» ойошмаһы менән хезмәттәшлек итә. Ошо хезмәттәшлек сәбәп булып, Гөлдәр Сабит кызы ла Америкаға, Германияға, Төркиәгә барып кайта. Юл хәтирәләре һәр сак көтөлмәгәнсә була бит. Гөлдәр Америкала Канаданан килгән фольклорсы катынды кумызза уйнарга өйрәтә, үзе менән йөрөткән кумызын бүләк итә, видеолентаға төшөрөлгән үзебеззәң фольклор коллективтары сығыштарын күрһәтә. Германиянан тағы бер немканы кумызза уйнарга өйрәтеп китә. Икенсе йылына Швецияла үткән ошондай ук сараға мазэниэт министрының иктисад буйынса урынбасары Сажидә Тәлғәт кызы Ишмөхәмәтова бара, делегация исеменән төрлө илдән йыйылған фольклорсылар алдында сығыш яһай һәм телмәренең азағын: «Кумызза уйнап та күрһәтер инем, йәл, уйнай белмәйем», — тип тамамлай. Шул сак Канаданан килгән фольклорсы урынынан һикереп тора: «Булмаһа, уйнап күрһәтәйем». Ул теге йыл Гөлдәр өйрәтеп киткән катын булып сыға.

Ошондай осрашыузар, аралашыузар
яңы бәйләнештәргә юл аса. Беззең фольк-
лор ансамблдәренә күптән түгел Испания,
Франция, Италия тамашасылары ла ал-
кышланы. «Донъяны матурлык коткарыр»
тигән канатлы фраза ла йәшәй бит әле.
Бәлки кешелектең уртақ сәңгелдәген һәр
халықтың хәтере тыузырған йырзар, йола-
лар курсалар? Унан һуң бит әле борон-бо-
рондан һәр халык сит илдәргә илсе итеп
үзенең иң абруйлы кешеләрен ебәргән. Әгәр
зә бөгөн беззең сәңгәтте донъяның башка
мөйөштәрендә Гөлдәр Сабит кызы Мора-
това кеүек матур, мөләйем, ихлас, юғары
күңелле кеше кәүзәләндерә икән, быны
инде республика етәкселегенең кадрзар
һайлаузағы уңышы, тип карарға кәрәктер...

Һәм, әлбиттә, Гөлдәр алдында офоктар
киңәйгән һайын безгә, дуҫтарына, уның
менән осрашыу, ултырзаш булыу торған
һайын һирәгерәк тәтей. Әммә бындай хәл
мөмкин була калһа, Гөлдәр кулына йәшел
баянын ала. Бармактары гармун телдәренә

һак кына қағылған ыңғайға, күңеленең
иң түрендә ятқан һәм Гөлдәрзән бер касан
да айырылмаған моң бәреп сыға:

Уралкайым минең, һин матурһың,
Каяларың бигерәк һөйкөмлө.
Тыуған балаларын косаклаған
Әсәләрзең куйыны шикелле.

Гөлдәр Сабит кызы үзе лә күптәр, бик
күптәр өсөн сабыйзарын косағына алған
Ер-әсә кеүек. Шуға күрә лә уның менән аз
ғына вакыт булһа ла бергә эшләгән кеше
уға булған рәхмәт һүззәрен шиғырға йә
йырға күсермәй калмай торғандыр.

Болғансыклы заман алға елә,
Бирешмәйбез каршы елдәргә.
Донъя күптән нурға сумыр ине,
Күберәк булһа ерзә Гөлдәрзәр!

Был юлдарзы уға Сафуан Әлибаев
язған. Ә язылмағандары уны белгәндәрзең,
дуҫтарының күңеленә уйылған.